

ARTISANAL INTELLIGENCE

Implementatiegids voor de overheid

v0.6 Release Candidate

Nederlandse editie

Websitepublicatie · 17 augustus 2026

PUBLIC PILOT EDITION · NOT CERTIFICATION

Publicatiestatus. Deze gids ondersteunt v0.6 Release Candidate-pilots in overheidsadministraties. Hij vervangt geen juridische analyse, overheidsaudit, archief- en recordsverplichtingen, aanbestedingsregels, gegevensbescherming, informatiebeveiliging, AI-governance of wettelijke accountability.

1. Waarvoor dient deze gids?

Deze gids helpt een overheidsadministratie Artisanal Intelligence toe te passen op één afgebakende kennisafhankelijke dienst, besluitvormingsproces of operationele capaciteit. Het doel is materiële kennisafhankelijkheden zichtbaar en beheersbaar te maken zonder een parallelle bureaucratie te bouwen.

Een eerste pilot beantwoordt een bestuurlijke vraag waarop actie kan volgen, bijvoorbeeld:

- Kan deze dienst verder wanneer een sleutelmedewerker met pensioen gaat?
- Kunnen we een beslissing uitleggen en reconstrueren na een systeem- of leverancierswissel?
- Behoudt een AI-ondersteund proces zijn gezaghebbende bronnen en professioneel oordeel?
- Kan een andere competente ploeg de nodige kennis herstellen vóór burgers of wettelijke termijnen worden geraakt?

2. Kies de eerste pilot

Bij voorkeur	Te vermijden als eerste pilot
Herkenbare uitkomst voor burger of dienstverlening.	Een volledig ministerie of heterogene portefeuille.
Duidelijke proceseigenaar en bereikbare experts.	Een proces zonder verantwoordelijke eigenaar.
Minstens één zichtbare kennisrisicofactor.	Een zuiver theoretisch toekomstig risico.
Bestaand operationeel bewijs kan worden hergebruikt.	Massale historische reconstructie vóór de methode is getest.
Management kan op bevindingen handelen.	Een showcase die alleen is gekozen omdat AI modieus is.
Een afgebakend resultaat is binnen ongeveer 90 dagen mogelijk.	Ambitie tot organisatiebrede certificatie.

Mogelijke pilots zijn vergunningen, subsidies of uitkeringen, inspecties, crisisrespons, archiefmigratie, leveranciersoverdracht, beleidsinterpretatie, loonverwerking, dossierbeheer en AI-ondersteund administratief schrijven.

3. Sponsor en charter

Spreek vóór de bewijsverzameling een kort Pilot Charter af:

1. **Bestuurlijk probleem** - welke fout of beslissing moet verbeteren?
2. **Object van kennisborging** - welke functie, dienst of beslissing valt binnen scope?
3. **Beoogd gebruik** - waarop moeten gebruikers kunnen vertrouwen?
4. **Succescriteria** - welk waarneembaar resultaat telt als nuttig?

5. **Sponsor en verantwoordelijke kennisautoriteit** - wie kan bewijs verkrijgen, conclusies betwisten en beperkingen escaleren?
6. **Pilotbeperkingen** - tijd, mensen, gegevensbescherming, vertrouwelijkheid, aanbesteding en andere grenzen.
7. **Expliciete niet-doelen** - geen certificatie, geen volledige juridische audit en geen nieuwe repository tenzij bewijs een noodzaak aantoont.

4. Een praktische reis van 90 dagen

Fase	Actie in de publieke sector	Belangrijkste output
Week 1-2	Bevestig sponsor, object, beoogd gebruik, gevolgsan, stakeholders en uitsluitingen.	Pilot Charter en scoperecord.
Week 2-4	Ontdek bron-, vak- en gegenereerde kennis; traceer uitzonderingen en afhankelijkheden.	Kennisinventaris en register van kennisrisicofactoren.
Week 4-6	Voer bewustzijnsinterviews; indexeer bestaand bewijs; identificeer correlatie en lacunes.	Bewustzijns- en bewijsregisters.
Week 6-8	Beoordeel de vijf eigenschappen; voer proportionele steekproeven, observatie of challenge uit.	Voorlopige bevindingen per eigenschap.
Week 8-10	Behandel materiële moduletriggers; test waar nodig herstel, overdracht, herkomst of revieweffectiviteit.	Challenge- en capaciteitstests.
Week 10-12	Finaliseer uitkomst, beperkingen, acties, geldigheid en pilotevaluatie.	One-Page Assessment, Case File en bestuurlijke beslissing.

De volgorde is iteratief. Een challengetest kan een nieuwe afhankelijkheid blootleggen, het gevolgprofiel wijzigen of de bewijstoereikendheid heropenen.

5. Governancerollen

Rol	Kernverantwoordelijkheid
Bestuurlijke sponsor	Autoriseert scope, verwijdert obstakels en ontvangt materiële bevindingen.
Verantwoordelijke kennisautoriteit	Draagt de kennisborgingspositie en heeft praktisch mandaat voor bewijs, challenge en escalatie.
Proces- of diensteigenaar	Integreert beheersing en corrigerende acties in de dagelijkse werking.
Professionele experts	Maken vakkennis, uitzonderingen, redenering en context zichtbaar.
Records- of archief functie	Ondersteunt authenticiteit, metadata, bewaring, retentie en rechtmatige vernietiging.
IT-, data- en AI-functies	Leveren systeem-, data-, model-, toegangs-, log-, configuratie- en migratiebewijs.
Aankoop en leveranciersbeheer	Behandelen exit, toegangsrechten, documentatie, onderaanneming, portabiliteit en leverancierskennis.
Assessor	Past de methode toe, daagt proportioneel uit en rapporteert onzekerheid zonder overclaim.
Risico, juridische dienst, DPO, security of interne audit	Leveren specialistische of onafhankelijke challenge waar relevant; deelname creëert geen certificatie.

Maak van de verantwoordelijke kennisautoriteit geen papieren eigenaar. Wanneer de rol geen leveranciersbewijs kan verkrijgen, de beoordeling niet kan betwisten of beperkingen niet kan escaleren, is de governance onvolledig.

6. Hergebruik bestaande governance en bewijs

- Hergebruik risicoregisters, selectielijsten, continuïteitsplannen, dossiers, wijzigingsrecords, aankoopdossiers, AI-inventarissen, privacyartefacten, securityreviews en auditevidentie wanneer ze dezelfde claim ondersteunen.
- Map controls één keer op de vijf assurance-eigenschappen; kopieer hetzelfde bewijs niet naar verschillende repositories.
- Gebruik het Artisanal Case File vooral als index naar bewijs en redenering, niet als dubbel archief.
- Behandel certificaten en standaardmappings als bewijs met een begrensde scope, niet als automatische Artisanal Intelligence-conformiteit.
- Registreer gemeenschappelijke bovenliggende afhankelijkheden. Vijf rapporten uit één verouderde dataset vormen één gecorreleerde bewijsfamilie.

7. Voer de kernbeoordeling uit

7.1 Scope en beoogd gebruik

Definieer object, gebruikers, output, periode, grenzen en gebruik stroomafwaarts. Daag uitsluitingen uit. Stop de ontdekking alleen wanneer bijkomende afhankelijkheden redelijkerwijs gevolg, bewijstoereikendheid, conclusie of actie niet meer wijzigen.

7.2 Gevolgprofiel

Screen impact op burger, rechten, juridische geldigheid, veiligheid, middelen, continuïteit, schaal, omkeerbaarheid, duur, detecteerbaarheid, automatisering en concentratie. Basic, Enhanced en Critical zijn voorlopige pilotprofielen, geen publieke ratings.

7.3 Kennis- en bewustzijnskaart

Identificeer materiële bron-, vak- en gegenereerde kennis. Zoek specifiek naar uitzonderingsbehandeling, lokaal precedent, informele escalatie, leverancierstransformaties en output die stroomafwaarts bronkennis wordt. Classificeer materiële afhankelijkheden en lacunes als bekend en aangetoond, bekend maar onvolledig aangetoond, of onbekend of ten onrechte als opgelost verondersteld.

7.4 Minimaal toereikend bewijs

Vertrek van bewijs dat in de gewone werking al wordt gebruikt. Vraag alleen nieuw materiaal wanneer een concrete assurancevraag anders niet proportioneel kan worden beantwoord. Toets relevantie, geloofwaardigheid, dekking, actualiteit, toetsbaarheid, beperkingen en correlatie.

7.5 Beoordeling en challenge van de vijf eigenschappen

Beoordeel elke eigenschap afzonderlijk. Gebruik interviews, observatie, steekproeven, scenario's, reconstructie- of overdrachtstests volgens gevolg en onzekerheid. Een sterke eigenschap mag een materiële zwakte in een andere niet wegmiddelen.

7.6 Uitkomst, geldigheid en actie

Gebruik het beheerde vier-toestandenmodel van de Assurance Manual. Registreer bewijspeildatum, reviewmoment en gebeurtenistriggers. Geef elke materiële actie een eigenaar, vervaldatum of -voorwaarde en verificatiemethode.

8. Leveranciers, uitbesteding en aankoop

Overheidsinstanties blijven verantwoordelijk voor kennis die in hun functies wordt gebruikt, ook wanneer een leverancier het werk uitvoert.

- Identificeer kennis die bij leveranciersuitstap ontoegankelijk, onbegrijpelijk of ontoetsbaar zou worden.
- Verzeker praktische toegangs-, export- en gebruiksrechten én voldoende context om het materiaal te begrijpen.
- Identificeer vakkennis bij leveranciersmedewerkers en onderaannemers.
- Vereis traceerbaarheid van materiële transformaties en wijzigingen.
- Koppel voor materiële leveranciersafhankelijkheid een KRO aan een acceptatiecriterium voor capaciteit.
- Test bij Critical-afhankelijkheden exit, overdracht of reconstructie in plaats van alleen op clauses of escrow te vertrouwen.
- Neem bij nieuwe aanbesteding proportionele vereisten op voor bewijs, overdracht, continuïteit en herbeoordeling.

9. Records, archivering en migratie

Records- en archiefbeheersing leveren krachtig bewijs voor bronkennis, herkomst en langdurige begrijpelijkheid. Artisanal Intelligence creëert geen eigen bevoegdheid om records te vernietigen.

Migratieassurance test meer dan bestandsoverleving. Ze onderzoekt of herkomst, metadata, rechten, betekenis, koppelingen, bedrijfscontext en interpretatie van uitzonderingen behouden blijven. Een technisch geslaagde migratie kan toch kennisverlies veroorzaken.

10. AI en automatisering

- Classificeer AI als kennisrisicofactor en identificeer welke kennis ze gebruikt, transformeert en produceert.
- Behoud alle andere juridische en governanceverplichtingen; Artisanal Intelligence onderzoekt de kennisborgingspositie.

- Registreer materiële gegenereerde bijdragen wanneer ze publieke beslissingen, verklaringen, regels of continuïteit beïnvloeden.
- Bescherm tegen circulair hergebruik van gegenereerde inhoud en het verdwijnen van primaire bronnen.
- Behandel menselijke review alleen als bewijs wanneer competentie, mandaat, tijd, toegang en werkelijke challenge geloofwaardig zijn.
- Gebruik bij een materiële AI-trigger de AI Handling Module of gelijkwaardig bewijs en registreer de beslissing.

11. Optionele Assurance Modules bij de overheid

Modules zijn optionele mechanismen, geen uitweg om materiële onzekerheid te negeren.

Module	Gebruik in de publieke sector
AI Handling	Toets bronkoppeling, revieweffectiviteit, gegenereerde bijdragen en wijzigingstriggers.
Provenance Verification	Traceer transformatieketens over meerdere systemen, leveranciers of archieven.
Knowledge Recovery	Definieer capaciteitscriterium en KRO; test herstel bij sleutelpersoon-, leveranciers- of migratierisico.
Automation and Monitoring	Detecteer wanneer wijziging van bewijs, bron, model of afhankelijkheid herbeoordeling vereist.
Standards Mapping	Hergebruik bestaand ISO-, NIST-, records-, continuïteits- of auditbewijs op claimniveau.

Wanneer een trigger materieel is, registreer welke module werd gebruikt, welk gelijkwaardig bewijs werd gebruikt of waarom geen module werd gebruikt. Het methodetype - menselijk, geautomatiseerd, algoritmisch of AI-ondersteund - bepaalt de bewijskracht niet en heft accountability niet op.

12. Bestuursrapportering

Bestuurlijke vraag	Beknopt dashboardantwoord
Welke kennisafhankelijke diensten zijn blootgesteld?	Objecten per gevolgprofiel en belangrijkste kennisrisicofactoren.
Waar zitten materiële zwaktes?	Bevindingen per eigenschap, met toestand 3 duidelijk gemarkeerd.
Kunnen we doorgaan na verlies van persoon, leverancier of systeem?	Capaciteitscriterium, KRO, continuïteitsreserve en laatste testresultaat.
Waar is een beslissing nodig?	Onvoldoende of niet-beoordeelbare punten en prioritaire acties met eigenaar.
Is de assurance nog actueel?	Bewijspeildatum, volgende review en actieve wijzigingstriggers.
Verbeteren we?	Trend in open materiële bevindingen en geslaagde overdrachts- of hersteltests.

Herleid bestuursrapportering niet tot één samengestelde score. Een rode status zonder betrokken kennis, gevolg en actie helpt de besluitvorming niet.

13. Casuspatronen in de publieke sector

Casus	Kennispatroon	Risicopatroon	Proportionele toepassing
Vergunningsbe-slissing	Wet en lokale regels; uitzonderingen, precedent en proportionaliteit; AI-ondersteunde ontwerpanalyse.	Pensionering plus samenvattingen die bronlezing vervangen.	Enhanced of Critical volgens rechtenimpact; eis traceerbare bron, bevoegdheid, zichtbare redenering en opvolgerschallenge.
Uitkeringen of subsidies	Toelatingsbronnen; uitzonderingsbehandeling; triage of aanbeveling.	Automatisering plus directe burger- en rechtsgevolgen.	Critical waar rechten materieel worden geraakt; onopgeloste foutieve aanname verhindert normaal een positieve uitkomst.
Inspectiedienst	Wet en protocollen; veldoordeel en bewijsdrempels; risicoselectie en ontwerprapport.	Uitbestede analytics plus vertrek van ervaren inspecteurs.	Enhanced of Critical; borg uitzonderingslogica en test overdracht aan een andere inspecteur of ploeg.
Gemeentelijke crisisrespons	Plannen en contactdata; lokale relaties en escalatiekennis; situatiesamenvattingen.	Uitval, toegangsverlies en sleutelpersoonafhankelijkheid.	Critical continuïteit; KRO kan onmiddellijk zijn en de reserve moet operationeel worden getest.

14. Evalueer de pilot

Meet de pilot met de kwaliteitstoets van het framework.

Dimensie	Pilotvraag	Bruikbaar bewijs
Bruikbaarheid	Legde de methode een materieel probleem bloot of verbeterde ze een managementbeslissing?	Sponsorbeslissing, aanvaarde actie, vermeden duplicatie, gebruikersfeedback.
Meetbaarheid	Waren scope, bewijs, bevindingen, acties en geldigheid waarneembaar?	Voltooid Case File, gekoppeld bewijs, testresultaat, geverifieerde actie.
Reproduceerbaarheid	Bereikten assessoren materieel compatibele posities of verklaarden ze de afwijking?	Onafhankelijke review, kalibratielog, herhaalde of parallelle case.
Proportionaliteit	Was de last gerechtvaardigd door gevolg en beslissingswaarde?	Uren per rol, nieuw bewijs, hergebruikt bewijs, vertragingen en baten.
Weerstand tegen gaming	Weerstand de methode scope shaving, bewijskloning en ceremonieel toezicht?	Challengebevindingen, laat tegenbewijs, negatieve-case-uitkomst.

15. Veelvoorkomende implementatiefouten

Fout	Corrigerende reactie
Vertrekken van een AI-inventaris in plaats van een kennisbehoefte van de publieke dienst.	Herdefinieer het object rond taak, dienst of beslissing.
Documentenaantal als assurance behandelen.	Keer terug naar claimspecifiek minimaal toereikend bewijs en operationele challenge.
Een eigenaar verantwoordelijk maken zonder mandaat.	Verduidelijk toegang, challenge, escalatie en risicoaanvaarding.
Optionele modules als irrelevant beschouwen.	Registreer behandeling van materiële triggers en aanvaard dat een modulevrije uitkomst negatief kan zijn.

Fout	Corrigerende reactie
Een positieve conclusie publiceren zonder periode of peildatum.	Voeg geldigheidsmetadata en wijzigingstriggers toe en vervang verouderde claims.
Organisatiebreed uitrollen vóór pilootleren.	Bevries de kern, test één afgebakend object, meet last en kalibreer.

Bijlage. Agenda voor managementreview

1. Bevestig object, beoogd gebruik, gevolgprofiel en materiële uitsluitingen.
2. Review de vijf eigenschapsconclusies afzonderlijk.
3. Daag toestand 3, bewijslacunes en afhankelijkheden van eenzelfde bron uit.
4. Review modulebeslissingen en resultaten van operationele tests.
5. Beslis over aanvaarding, corrigerende actie, escalatie of tijdelijke beperking van vertrouwen.
6. Bevestig eigenaars, vervaldata of voorwaarden, bewijspeildatum en herbeoordelingstriggers.
7. Registreer bruikbaarheid, meetbaarheid, reproduceerbaarheid en administratieve last.

Start met één dienst. Hergebruik echt bewijs. Maak onzekerheid zichtbaar. Test of de kennis verandering overleeft.